

1. Денят на детето

Предговор

Денят на детето, 20 май 1928 година

В една неделна сутрин през май 1928 година по софийските улици преминава многолюдно шествие. Води го министър-председателят Андрей Ляпчев заедно със Софийския митрополит Стефан. Малко момиченце в лятна рокличка също върви с министър-председателя. Както и множеството други деца в шествието, то носи знаменце с образа на протягащо ръчички дете върху националния трицвет.¹ На снимките от този ден се виждат и плакати с призови: **"Не забравяйте пострадалите от земетресението деца"**. По-нататък личат други големи надписи, обкичени с цветя като

икони: "Човечеството трябва да даде на детето всичко, което има най-добро... Детето трябва да бъде поставено в положение да се развива правилно телесно и душевно... Гладното дете трябва да бъде нахранено... Болното дете трябва да бъде лекувано..."² Над всичко това се четат огромните букви: "Спасете децата".³

По-назад сред възрастните виждаме проф. Стефан Ватев - основател на българската педиатрия, както и съпругата на министър-председателя - Констанца Ляпчева. Стефан Ватев е тук като председател на Съюза за закрила на децата в България, Констанца Ляпчева - като подпредседателка. За втори път в България в Неделята на мироносците Съюзът за закрила на децата организира в България честването на Деня на детето.⁴

Дали това шествие с толкова много деца няма за цел да покаже щастливото детство в България само десет години след края на Първата световна война?

Призивите, отправени към гражданството, както и издаденото по този повод списание "Ден на детето" говорят съвсем друго. Ежегодното честване на Деня на детето трябва да напомни неизпълнения обществен дълг и да покаже колко малко е направено за децата в България и колко малко се знае за тях.

"По празника на детето има едно малко недоразумение в обществото - обяснява Невена Манолова, председателка на Пловдивския клон на Съюза за закрила на децата - Денят на детето се устройва не за да се създадат удоволствия на децата, да се обсипят заможните деца с подаръци и прекомерно внимание. Не, сегашните буржоазни деца са достатъчно разгалени, за да се засилят около тях грижите от тоя род. Манифестации, публични речи, сказки, изложби и др. целят да заставят общественици, възпитатели, майки и бащи в този ден да откъснат вниманието си от всички други интереси и го насочат към

идеите, манифестирани от съюза за закрила на децата...”⁵

По това време България е страна с много деца - все още раждаемостта е една от най-високите в Европа. Колко и какво се знае за тези деца? Колко от тях гладуват? Колко са принудени да работят? Как се развиват децата? Какви са техните игри? Кой се грижи за подхвърлените и изоставени деца? Какво прави обществото за сираците?

Наблюденията и фактите, които лекари, учители и демографи изнасят за детска смъртност, за тежък физически труд, за бедност, недохранване и туберкулоза сред децата, не успяват да се свържат с действени обществени усилия, а държавната грижа за децата остава извънредно ограничена.

В този Ден на детето през 1928 г. Съюзът за закрила на децата има за цел да постави децата в центъра на общественото внимание в България. Непосредственият мотив е да се насърчи благотворителността и да се съберат повече средства за децата, останали без покрив след Чирпанското земетресение, както и за сираците и другите бедни деца. По-важната му цел е да изостри обществената видимост на децата - селски, градски, бедни, безпризорни, бездомни, сираци, бежански деца - да пробуди и насърчи чувствителността към тях. Той си поставя задачата да създаде мрежа от организации из цялата страна, особено в селата, чрез които да се промени нагласата и отношението към децата, да се нахранят бедните деца, да се спасят болните и да се пробуди готовността да се помага винаги на изпадналите в беда деца.

Особено важно е да се заинтересуват повече държавните институции и да се координират усилията на министерствата на просветата, на вътрешните работи и народното здраве, военните. Традиционно ангажирана в благотворителността, църквата също може да се намеси повече в организираната помощ на отделните групи деца.

Съюзът за закрила на децата се опитва да спечели общественото внимание за едно цялостно ново отношение

към децата в България като дълг на всички възрастни. Това показва и името на списанието, което съюзът започва да издава след основаването си в 1928 г. То се нарича "Нашето дете". Постепенно тази дейност, започнала като опит да се нахранят и спасят повече деца след Първата световна война, се оформя като първостепенна национална задача, детството в България се превръща в мярка за социалните достижения на страната, а неговата нищета - в мярка на бедността на цялото общество.

За двадесет години Съюзът за закрила на децата в България създава мрежа от стотици градски и повече от 3 000 селски организации, множество институции: детски домове, здравносъвещателни станции, летни колонии и лагери, ученически трапезарии, както и голям брой подготвени за благотворителна дейност и грижи за деца специалисти - т. нар. учителки-съветнички. Тази мрежа има за цел да постигне своеобразен национален консенсус и общовалидни стандарти в отношението към децата.

Доколко той успява наистина да повлияе на грижите

и представите за децата в България през тези двадесет години? Доколко идеологията на съюза носи модерния поглед към детето? С какво Съюзът за закрила на децата обогатява традициите на благотворителността за деца и обществената солидарност в България?

Дългогодишното прекъсване на традицията на обществената благотворителност за деца у нас показва, че обществената чувствителност към децата, както и към други групи от хора, които се нуждаят от грижи не може да бъде изчерпана само от социалната политика на държавата, нито пък предоставена само на отделни прояви на милосърдие или частна благотворителност. Настоящото изследване има за цел да проследи развитието на Съюза за закрила на децата като най-голяма в миналото благотворителна организация за деца, която като част от международното движение за закрила на децата се стреми към създаване на система от грижи за всички нуждаещи се деца, към стандартите на това движение, от което е произлязла и съвременната практика на закрила на децата.

Настоящото изследване от една страна е опит да се постави идеологията и дейността на Съюза за закрила на де-

цата в България в контекста на историята на отношението към детето и детството, а от друга - да се потърси обществената му значимост като организация в гражданските ѝ измерения: какви хора успява да мобилизира, как успява да ги мотивира и организира, какви са отношенията ѝ с държавните институции.

Изследването на организацията и идеологията на Съюза за закрила на децата в България е продължение на работата върху историята на детството у нас в началото на двадесети век, започнало преди всичко като анализ на автобиографични спомени.⁶ То бе подтикнато и от интереса към благотворителността за деца и работата по подготовката на студентската кръгла маса "Дарове и съкровища и духовна приемственост на Балканите" през декември 1996 г. Допълнителен личен стимул бе възможността да се проучи посрещането на децата на преселниците от Северна Добруджа през есента и зимата на 1940 г. Тази връзка с историята на Добруджа също е продължение на някои по-стари проучвания.

Двете десетилетия изключително интензивна дейност на Съюза за закрила на децата в България и хилядите негови местни дружества и институции правят невъзможно да се разкаже за тази дейност само в едно изследване. На работата на всяко едно дружество може да се посвети отделен труд, самостоятелни изследвания заслужават редица дейци на Съюза, всеотдайната дейност на всяка една учителка-съветничка, както и много от конкретните помощни акции за подкрепа на различни групи нуждаещи се деца. Ето защо настоящата книга има преди всичко обзорен характер, целящ да разкрие организационните принципи, идеите и най-общите контури на просветната и благотворителна дейност на Съюза. На създаването, организационното развитие и идеологията на Съюза за закрила на децата са посветени трите централни глави на книгата.

Въздействие върху начина, по който е построена книгата оказва и липсата на системни проучвания и дискусии по историята на детството в България. Затова беше включена

и встъпителната част, която описва основните научни тези в международната дискусия за историческите промени в отношението към децата. Тази глава трябваше да постави темата за благотворителността за деца в контекста на промяната на мястото на децата в обществото и отношението към тях.

Последните две глави имат за цел да разширят създадената обща представа за дейността на Съюза чрез две конкретни проучвания: на дейността на т. нар. учителки-съветнички: специално подготвените от Съюза хора за благотворителна и просветна дейност в селата; и на една от големите акции, организирани от Съюза: посрещането и първоначалните грижи за децата на преселниците от Северна Добруджа през 1940 г. Другите големи акции на Съюза могат да бъдат предмет на по-нататъшната работа.

Дейността на Съюза за закрила на децата е оставила богата документация. Педантичното ѝ водене е също интересно свидетелство за организационното развитие на Съюза. Изключително интересни са документите за международната дейност на Съюза и особено участието в двата балкански конгреса в Белград и Атина, където има активно българско присъствие. От архивите на местните организации, където всъщност се извършва и непосредствената дейност на Съюза, за съжаление не са запазени документите на много от големите градски клонове. Оцелели са архивите на по-малките дружества, но те също съдържат огромна и най-разнообразна информация: документи за многобройни местни благотворителни инициативи, списъци на бедни ученици, проучвания на храненето и физическото развитие на децата, кореспонденция с други дружества и държавни институции, документи за разкриване на летни колонии и детски домове, списъци с продукти и разпределение на храната и т. н. От тази ценна информация е използвана само една част.

Освен местните архиви във Видин, Смолян, Велико Търново, Плевен, Благоевград и Централния държавен архив в София са използвани периодичните издания на Съюза и неговите институции: списанията "Нашето дете", "Ден на детето", "Закрила на детето", списание "Обществено подпомагане", както и други издания, ориентирани към грижите за деца, в които участват някои от ръководителите на Съюза - "Медико-педагогическо списание", "Свободно възпитание", "Детско здраве" и др. Дейността на местните дружества е широко отразена и от общинските вестници. От тях се спрях на общинските издания в Пловдив, Видин, Велико Търново, Петрич и др.

Използвани са и ръководствата за учителки-съветнички, издавани от СЗДБ, както и другите негови издания и отчети.

Повечето от снимките, включени в изданието са също от архива на Съюза за закрила на децата в Централния държавен архив, както и от списанията "Нашето дете" и "Ден на детето". Публикувани са и някои снимки от частни колекции.

Специална благодарност дължа преди всичко на Георги Драгоев - дългогодишен директор на СЗДБ от 1932 г. до декември 1944 г., а също и на Светослав Нелчинов - участник в помощната акция в Добруджа през 1940 г., за предоставените ми спомени, снимки и материали, както и за разговорите за историята на Съюза. Благодаря също на семейството на д-р Александър Недев за възможността да използвам непубликуваните му биографични бележки. Опитите ми да издиря семействата на други дейци на Съюза не дадоха резултат. Надявам се, че настоящата книга може да стане повод да се потърсят повече следи от миналото на благотворителността за деца в България.

Бележки:

1. Фотоалбум "Ден на детето 1928 г."
2. Пак там. Това е част от текста на т. нар. Женевска декларация за правата на детето, приета през 1924 г.
3. Пак там. "Спасете децата" е надсловът на международното движение за закрила на децата.
4. Денят на детето се отбелязва у нас за първи път през 1926 г., но за първи път СЗДБ организира празнуването му през 1927 г.
5. Невена Манолова, Денят на детето, Пловдивски общински вестник, 1932 г.
6. Kristina Popova /Hg/, Ein roter und ein weisser Zwirn. Jugend auf dem Balkan, Bohlau Verlag, 1996.